

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МОРСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ МОРСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНИХ ТА ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

ФІЛОСОФІЯ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

з проведення практичних занять для здобувачів вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем денної форми навчання з навчальної дисципліни «Філософія»

Одеса – 2025

Методичні вказівки з дисципліни «Філософія» розробила кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальних та гуманітарних дисциплін Одеського національного морського університету – *Маді Галина Іванівна* – відповідно до робочої програми навчальної дисципліни «Філософія» на 2025-2026 навчальний рік для здобувачів вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем денної форми навчання.

Методичні вказівки схвалено на засіданні кафедри соціальних та гуманітарних дисциплін (протокол № 8 від 15 квітня 2025 р.)

Рецензент: *Стовпець О.В.* – професор кафедри «Соціальні та гуманітарні дисципліни» Одеського національного морського університету.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Практичне заняття 1. Предмет філософії.....	7
Практичне заняття 2. Історія філософії	8
Практичне заняття 3. Вчення про розвиток.....	9
Практичне заняття 4. Свідомість як філософська проблема.....	10
Практичне заняття 5. Теорія пізнання.....	11
Практичне заняття 6. Суспільство. Його суть, структура та функції.....	12
Практичне заняття 7. Культура як необхідна умова людського буття.....	13
Практичне заняття 8. Філософська антропологія.....	14
Питання для підготовки до підсумкового контролю.....	14
Критерії оцінювання результатів навчання.....	20
Інформаційне забезпечення практичних занять та самостійної роботи здобувачів з дисципліни.....	21

ВСТУП

Курс «Філософія» спрямований на залучення студента при знайомстві зі світом філософських систем і концепцій до філософського способу збагнення навколишнього світу, що включає різні прийоми критичного мислення.

Метою дисципліни є: сформувати та збагатити культуру мислення та світоглядну культуру студента (оперування поняттями і судженнями, визначення суттєвого, розкриття взаємозв'язків і протиріч; застосування розмаїття методологічних підходів до істини і взаємодії зі світом) та її практичне застосування у самостійних роздумах, поглядах, переконаннях; сприяти засвоєнню загальнолюдських цінностей та пріоритетів; ознайомити з основними філософсько-теоретичними системами сучасності та в історії філософії, їх проблематикою, методами, мовою; сформувати навички критичного відношення до дійсності, виявляючи можливості, засоби та напрямки її зміни та розвитку; сприяти підвищенню творчого потенціалу особистості; зважаючи на те, що освоєння філософії багато в чому пов'язано з засвоєнням її понятійної мови, необхідно роз'яснення та засвоєння змісту ключових філософських категорій як при викладі відповідних тем, так і під час самостійного користування студентом довідковою літературою.

Основною метою викладання навчальної дисципліни є надання знань з філософії як світогляду людини, або сукупності поглядів на світ у цілому та ставлення людини до цього світу, в розумінні онтологічних, гносеологічних, аксіологічних і соціальних проблем буття. Завданням вивчення філософії є забезпечити засвоєння специфіки філософського осягнення дійсності, ознайомити із наявними філософськими концепціями, які розкривають поліфонізм та плюралізм філософського мислення, створити умови для формування світоглядно методологічної культури студентів.

В результаті вивчення дисципліни «Філософія» здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем має:

знати:

- поняття «світогляд», історичні типи світогляду: міф, релігія, філософія;
- предмет філософії та коло її проблем;
- історичний розвиток світової філософії;
- світову філософію XX-XXI століть;
- розвиток філософської думки в Україні;
- основні поняття та проблеми таких розділів філософії, як онтологія, гносеологія, діалектика, соціальна філософія;
- розмаїття підходів, методологічних комплексів, теоретичних побудов у сучасній філософії;

вміти:

- вільно, раціонально, критично і творчо мислити, користуючись філософськими категоріями і спираючись на принципи гуманізму та загальнолюдські цінності;
- аргументовано відстоювати свій погляд на вирішення філософської проблеми в діалозі з носієм іншої точки зору;
- на основі ґрунтовного, фундаментального знання філософії опанувати самостійний стиль мислення, засвоїти специфіку філософського осягнення дійсності, формувати свою власну позицію, застосовувати набуті знання при аналізі нагальних проблем сьогодення;
- використовувати критичний, евристичний та світоглядний потенціал філософії для вирішення нагальних світоглядних, практичних, методологічних та аксіологічних проблем у своїй фаховій та повсякденній діяльності;
- уточнювати та збагачувати свої світоглядні уявлення шляхом критичного аналізу їхньої праксеологічної ефективності та регулярного ознайомленням з останніми досягненнями сучасної української та зарубіжної філософської думки;
- співвідносити свою власну екзистенційну ситуацію з поточним станом глобальних проблем та поточними й перспективними наслідками процесів глобалізації для України;

- постійно аналізувати та за необхідності корегувати свої сенсожиттєві уявлення та орієнтири;
- аналізувати сучасні філософські течії; використовувати критичний, евристичний та світоглядний потенціал філософії для вирішення нагальних світоглядних, практичних, методологічних та аксіологічних проблем у своїй фаховій та повсякденній активності.

Практичне заняття 1

Предмет філософії

1. Основні проблеми філософії. 2. Специфіка філософського знання. 3. Світогляд, його суть, структура і значення в житті людини. 4. Історичні типи світогляду: міфологія, релігія, філософія. Еволюція світогляду. 5. Суспільні функції філософії. 6. Коло філософських роздумів: людина і світ; мислення і буття, духовне і тілесне. 7. Дисциплінарна структура філософського знання. 8. Основні теми й типи філософування. 9. Місце філософії в системі культури: синхронічний і діахронічний аспект. 10. Взаємовідношення філософії, науки та релігії.

Завдання:

Ознайомитися зі структурою філософського знання.

Розглянути світогляд і філософію.

Вивчити види світогляду.

Питання для самоконтролю:

1. Міфологія як історична форма світогляду
2. Релігія як історична форма світогляду
3. Міфи у світі
4. Проблема віртуального безсмертя як один із міфів сучасного суспільства
5. Роль релігії у суспільстві
6. Віртуальні релігії як феномен сучасного суспільства
7. Концепції походження світу
8. Актуальні проблеми філософії в сучасному світі: проблеми інформаційного суспільства та інформаційної нерівності, нівелювання духовних цінностей тощо.

Практичне заняття 2

Історія філософії

1. Які принципи класифікації систем індійської і китайської філософії? 2. У чому полягає специфіка світогляду Упанішад? 3. Які ідеї філософської доктрини буддизму сприяли її перетворенню на релігійний світогляд? 4. У чому полягає сутність конфуціанства і даосизму? 5. Охарактеризувати сутність суперечки номіналістів та реалістів. 6. Дати пояснення, як і чому змінився статус філософії в епоху Середньовіччя у порівнянні з Античністю. 7. Проаналізуйте, які основні світоглядні ідеї формуються в епоху Середньовіччя. 8. З'ясуйте специфіку натурфілософських поглядів епохи Відродження. 9. Охарактеризуйте чинники, що визначили провідну роль гносеологічної проблематики в філософії Нового часу. 10. Співставте філософські погляди Г. Гегеля і Л. Фейєрбаха.

Завдання:

Розглянути передумови виникнення та загальна характеристика античної філософії.

Ознайомитися з основними ідеями та принципами середньовічної філософії.

Вивчити гуманізм та натурфілософія епохи Відродження.

Питання для самоконтролю:

1. Які основні етапи розвитку філософії ?
2. Як Аристотель і Платон впливали на раннє формування наукового методу?
3. У чому полягає сутність емпіричного підходу Ф. Бекона?
4. Які основні ідеї «концепції фальсифікації» пропонує К. Поппер?
5. Як Т. Кун описує розвиток науки через зміну парадигм?
6. Які аргументи висував П. Фейєрабенд проти єдиної наукової методології?
7. Як демаркація науки застосовується у боротьбі з псевдонаукою?

Практичне заняття 3

Вчення про розвиток

1. Пояснити, в чому виявляється людський критерій розвитку? 2. Розкрити зміст діалектики як особливого типу світогляду. 3. Пояснити думку Геракліта: «Не можна двічі ввійти в одну й ту саму річку». 4. Пояснити, чому розвиток неможливий без заперечення. 5. Визначити співвідношення понять «закон» та «закономірність». 6. У чому виявляється універсальний характер законів діалектики? 7. В чому полягає різниця між діалектичним та недіалектичним запереченням?

Завдання:

Розкрити поняття розвитку.

Діалектика як вчення про розвиток.

Розглянути принцип системності.

Розглянути принцип детермінізму і індетермінізм.

Питання для самоконтролю:

1. Системний підхід у сучасній філософії.
2. Хаос як філософська проблема.
3. Функції діалектики
4. Синергетика як методологія наукового пізнання
5. Феноменологія як впливовий філософський напрям
6. Закони, принципи, категорії діалектики та їх методологічне значення

Практичне заняття 4

Свідомість як філософська проблема

1. Проблема природи свідомості: фізикалізм та дуалізм. 2. Структура свідомості. 3. Свідомість і мова. 4. Самосвідомість. 5. Свідомість у психоаналізі Зигмунда Фройда. 5. Колективне несвідоме в концепції Карла Юнга. 6. Поняття архетипів. 7. Свідомість крізь призму феноменології Едмунда Гуссерля. 8. Охарактеризуйте структурні елементи свідомості: емоції, волю, мислення і пам'ять. 9. Поясніть, в чому полягає відмінність між проблематикою і способами дослідження свідомості, здійснюваного у психології та у філософії. 10. З'ясувати, що означає інтенціональність свідомості.

Завдання:

Розглянути основні філософські концепції свідомості.

Розглянути походження свідомості, її соціально-практична суть і основні властивості.

Дослідити структуру свідомості. Свідомість і самосвідомість. Душа і дух.

Проаналізувати індивідуальну і суспільну свідомість. Структура суспільної свідомості.

Питання для самоконтролю:

1. Проблема походження свідомості у філософії і психології
2. Геніальність і талант як прояви свідомості людини
3. Форми суспільної свідомості та їх вплив на людину
4. Гуманістичний психоаналіз З. Фрейда
5. Колективне несвідоме у концепції К.-Г. Юнга
6. Роль мови і спілкування у формуванні і розвитку свідомості
7. Самосвідомість і національна ідентичність

Практичне заняття 5

Теорія пізнання

1. Назвіть рівні пізнання та форми пізнання, що формуються на кожному з цих рівнів. 2. Чи є синонімами такі поняття: «знання»-«інформація»; «деінформація»-«хибна інформація»? 3. Назвіть методи емпіричного та теоретичного рівнів наукового пізнання. 4. Які моделі розвитку науки пропонують П. Фейєрабенд, С. Тулмін і Т. Кун? 5. Охарактеризуйте три історичні типи наукової раціональності. 6. Що означає «етос науки»? 7. Прокоментуйте окреслені Т. Куном етапи наукового розвитку на основі пояснення взаємозв'язку сформульованих ним понять: парадигма, «нормальна наука», аномалія, наукова революція. 8. Поясніть відмінність між знанням та інформацією. 9. Дайте визначення формам наукового пізнання та поясніть взаємозв'язок між ними: факт, ідея, проблема, гіпотеза, теорія.

Завдання:

Вивчити сутність пізнання. Суб'єкт і об'єкт пізнання.

Розглянути проблему обґрунтування знання

Розглянути проблему істини і її критерії

Ознайомитися з особливостями наукового пізнання дійсності

Питання для самоконтролю:

1. Пізнання та знання. Єдність чуттєвого та раціонального у пізнанні.
2. Проблема обґрунтування знання.
3. Істина. Концепція критеріїв істини.
4. Методи та форми наукового пізнання.
5. Математичне моделювання як метод наукового пізнання.
6. Штучний інтелект як інструмент пізнання
7. А. Тюрінг і тести штучного інтелекту
8. Теорія інформації Н. Вінера

Практичне заняття 6

Суспільство. Його суть, структура та функції

1. Визначення поняття соціальна дійсність, суспільство, соціальний інститут, народ, етнос, нація. 2. Охарактеризувати цінності, тип соціальних відносин та форму виробництва в традиційному суспільстві. 3. Предмет і структура соціальної філософії. 4. Структурованість соціальної системи. 5. Історична періодизація суспільного розвитку. 6. Хаос як предмет соціальної філософії.

Завдання:

Розглянути поняття суспільства.

Дослідити суспільство як саморозвинуту систему.

Розглянути типологію суспільства.

Питання для самоконтролю:

1. Поняття «суспільства» та концепції його еволюції.
2. Теорії «суспільного договору».
3. Формаційний та цивілізаційний підходи до розуміння процесу розвитку суспільства.
4. Суспільство та структури влади
5. Еліта та маси
6. Суспільство як система, що розвивається
7. Громадянське суспільство та його вплив на політичну систему
8. Взаємини матеріального та духовного у розвитку суспільства
9. Інформаційне суспільство та його особливості
10. Націоналізм та патріотизм
11. Анархізм як альтернативна форма організації суспільств

Практичне заняття 7

Культура як необхідна умова людського буття

1. Як філософи та культурологи описують кризу культури ХХ ст.? 2. У чому полягає криза культури? 3. Охарактеризуйте культуру як символічне явище. Хто з філософів дотримувався цих поглядів на сучасну культуру? Розкрийте зміст цієї концепції. 4. Причини відчуження людини від культури. Умови виникнення проблеми відчуження людини від культури в сучасному світі. 5. Чому в ХХ ст. проблеми, з якими зіткнулася людина, можна назвати глобальними? 6. У чому причина виникнення глобальних проблем? 7. До чого веде соціокультурна криза нашого часу? 8. Структура здійснення діалогу культур.

Завдання:

Розглянути культуру як об'єкт дослідження

Розглянути форми культури

Дослідити концепції культури

Питання для самоконтролю:

1. Культура як соціальний феномен та її роль у розвитку цивілізації
2. Особливості матеріальної та духовної культури
3. Елітарна культура та її роль у життєдіяльності суспільства
4. Народна культура як основа формування національної ідентичності
5. Масова культура та механізми її впливу на масову свідомість
6. Масова людина в концепції Х. Ортеги-і-Гассета
7. Субкультура та її різновиди
8. Контркультура як форма протесту
9. Культурні універсалії як основа світової культури
10. Особливості національно-етнічних культур
11. Концепція «осьового часу» К. Ясперса
12. «Європоцентризм» О. Шпенглера

13. «Футурошок» О. Тоффлера

Практичне заняття 8

Філософська антропологія

1. Який взаємозв'язок між біологічним, соціальним та духовним аспектами життя і діяльності людини? 2. Які існують концепції походження людини? 3. У чому полягає концепція християнського еволюціонізму? 4. Чому творення символів і творчість загалом є специфічно людськими здатностями? 5. Сучасна людина в умовах свободи і постійного вибору. 6. Проблема пошуків смислу життя сучасної людини.

Завдання:

Розглянути:

Філософські концепції людини

Біологічне, соціальне і духовне в людині

Людина в системі соціальних відносин

Діяльність як спосіб людського буття.

Питання для самоконтролю:

1. Філософська антропологія в системі філософських знань
2. Методологія дослідження філософської антропології
3. Мова як феномен людського буття.
4. Діалог як спосіб людського існування
5. Самотність як категорія психології та екзистенційної антропології
6. Осмислення свободи людини в філософській думці.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Антропологічний матеріалізм Л.Фейєрбаха.
2. Антропоцентричний та гуманістичний характер філософії епохи Відродження.
3. Атомістичний матеріалізм Левкіпа-Демокріта.
4. Буття людини як світоглядна проблема.
5. Взаємозв'язок права і справедливості.
6. Вчення Платона про державу і право.
7. Генеза предмету філософії в історичному розвитку.
8. Діалектика демократії, влади і свободи.
9. Діалектика і метафізика як основні філософські методи.
10. Діалектика та її історичні типи.
11. Діалектика як система, її основні принципи, закони і категорії.
12. Досократівська доба Античної філософії (мілетська школа, Піфагор, Геракліт, елейська школа).
13. Емпіризм філософії Ф.Бекона. Проблема пошуку нового методу пізнання.
14. Загальна характеристика основних законів діалектики.
15. Загальна характеристика основних напрямів сучасної західної філософії.
16. Значення вивчення філософії для працівників правоохоронних органів.
17. Ідеалізм, його специфіка та види.
18. Історичні типи світогляду, їх особливості.
19. Історичні типи філософії: основні ідеї і принципи.
20. Лінія Платона та лінія Демокріта в античній філософії.
21. Людиномірність і поліфонічність предмету філософії.
22. Матерія як філософська категорія.
23. Методологічне значення філософії для юридичних наук.
24. Монізм та дуалізм.
25. Мораль і право як форми суспільної свідомості, їх співвідношення.
26. Натурфілософські погляди Дж. Бруно, Г.Галілея.

27. Наука в системі духовної культури.
28. Необхідність, випадковість, свобода.
29. Неотомізм – релігійна філософія ХХ ст.
30. Номіналізм і реалізм в середньовічній філософії.
31. Основне питання філософії, його зміст і структура.
32. Основні етапи розвитку філософії середньовіччя: апологетика, патристика і схоластика.
33. Основні категорії діалектики (загальна характеристика).
34. Основні методи наукового пізнання.
35. Основні принципи пізнавального процесу.
36. Основні форми руху матерії, їх співвідношення.
37. Особливості класичної доби Античної філософії: софісти, Сократ, Платон, Арістотель.
38. Особливості ленінізму, сталінізму, неомарксизму як основних шкіл марксистської філософії.
39. Особливості німецької класичної філософії.
40. Особливості трактування людини, права і держави у середньовічній філософії.
41. Особливості філософії давніх греків. Цілісність світогляду і синкретичний характер знань.
42. Особливості філософської гносеології як теорії пізнання світу.
43. Пантеїстичний характер натурфілософії Дж. Бруно та М. Кузанського.
44. Позитивізм, його основні напрями та сциєнтичний характер.
45. Політика і право як форми суспільної свідомості, їх співвідношення.
46. Поняття “закон” в філософії та юридичних науках.
47. Поняття “категоричного морального імперативу” у філософії І. Канта.
48. Поняття буття в філософії. Основні форми буття, їх співвідношення.
49. Поняття духовного життя суспільства.
50. Поняття несвідомого в психоаналізі З. Фрейда.
- 51.. Поняття суспільного прогресу, його основні критерії.

- 52.Право в системі культури.
- 53.Право як міра свободи особи. Стиль мислення і особливості філософії права Г.В.Ф.Гегеля.
- 54.Право як об'єкт соціально-філософського аналізу.
- 55.Право, свобода, демократія.
- 56.Предмет філософії права.
- 57.Предметно-практичний характер свідомості людини.
- 58.Принцип географічного детермінізму та розподілу влад в філософії Ш. Монтеск'є.
- 59.Проблема відчуження в марксизмі. Шляхи його подолання за Марксом.
- 60.Проблема істини в філософії. Її основні характеристики.
- 61.Проблема істини у філософії. Критерій істини.
- 62.Проблема свідомості у філософії. Суспільна та індивідуальна свідомість.
- 63.Проблема свободи і вибору в екзистенціалізмі.
- 64.Проблема сенсу життя людини в філософії.
- 65.Проблема цінностей у філософії.
- 66.Простір і час як атрибути існування матерії.
- 67.Протилежність діалектики і метафізики, схоластики, догматизму, еkleктики.
- 68.Раціоналізм та емпіризм як визначальні напрямки філософії Нового часу.
- 69.Раціоналізм та ірраціоналізм у філософії ХХ ст.
- 70.Раціоналізм філософії Р.Декарта.
- 71.Роль права в процесі становлення і розвитку цивілізацій.
- 72.Світогляд, його структура та функції.
- 73.Система абсолютного ідеалізму в філософії Г. Гегеля.
- 74.Соціально-правові погляди філософів епохи Просвітництва (Вольтер, Руссо, Дідро, Гельвецій, Гольбах).
- 75.Соціально-філософські погляди Арістотеля.
- 76.Специфіка міфології як історичного типу світогляду.

77. Специфіка моралі як форми суспільної свідомості.
78. Специфіка політичної форми суспільної свідомості.
79. Специфіка права як форми суспільної свідомості.
80. Специфіка релігії як світогляду.
81. Специфіка філософії як теоретичного світогляду.
82. Специфіка філософського світобачення. Основні функції філософії.
83. Співвідношення політики, релігії і моралі в філософії Н.Макіавеллі.
84. Співвідношення предмету філософії та предмету юридичних наук.
85. Співвідношення філософії і релігії як форм суспільної свідомості.
86. Співвідношення формаційного та цивілізаційного підходів до розуміння розвитку людського суспільства.
87. Стихійна діалектика як метод пізнання в філософії Сократа.
88. Структура свідомості. Свідомість і самосвідомість.
89. Структура світогляду. Світовідчуття, світорозуміння та світосприйняття.
90. Сутність і структура суспільної свідомості.
91. Теорія суспільного договору Ж.-Ж. Руссо.
92. Теоцентризм як основний принцип філософії середньовіччя.
93. Філософія Г. Сковороди.
94. Філософія Києво-Могилянської академії (XVI-XVIII ст.).
95. Філософія марксизму: діалектичний та історичний матеріалізм.
96. Філософія українського романтизму (М.В.Гоголь).
97. Філософія Ф.Аквінського.
98. Філософія як особлива форма суспільної свідомості. Предмет філософії.
99. Філософська герменевтика. Проблема розуміння законів в сучасній юриспруденції.
100. Філософське поняття культури. Культура як світ людини.
101. Філософсько-світоглядні погляди представників українського національного руху (Т.Шевченко, М.Костомаров, М.Грушевський).
102. Філософсько-соціологічні погляди представників українського

демократичного руху (І.Франко, Леся Українка, П.Грабовський, М.Коцюбинський).

103. Форми суспільної свідомості. Поняття ідеології, її роль у суспільстві.

104. Цивілізація як конкретно-історичне буття культури.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Шкала та критерії оцінювання поточного та підсумкового контролю визначаються згідно із Положенням про організацію освітнього процесу Одеського національного морського університету.

Для визначення ступеня оволодіння навчальним матеріалом застосовуються критерії оцінювання результатів навчання на основі поточного та підсумкового контролю.

Шкала оцінювання результатів навчання

Бал	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	Відмінно
82-89	B	Добре
74-81	C	
64-73	D	Задовільно
60-63	E	
35-59	FX	Не задовільно
1-34	F	

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ З ДИСЦИПЛІНИ

Навчально-методичне забезпечення

1. Маді Г. І. Філософія : Методичні рекомендації до організації самостійної роботи для здобувачів вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем денної форми навчання. Одеса : Одеський національний морський університет, 2024. 18 с.
2. Розміщення електронного курсу в СУДК Moodle <https://onmu-moodle.od.ua/course/view.php?id=1299#section-3>

Рекомендована література та інші джерела інформації

Базова

1. Атаманюк З.М., Борінштейн Є.Р. Сучасний філософський дискурс: курс лекцій. Одеса, 2023. 50 с.
2. Борінштейн Є.Р. Творча особистість у вимірі філософії: конспект лекцій для здобувачів третього (освітньо-наукового рівня) вищої освіти ОНП Філософія. Одеса, 2023. 35 с.
3. Борінштейн Є.Р. Творча особистість у вимірі філософії: методичні рекомендації. Одеса, 2023. 32 с.
4. Філософія: Підручник / за ред. Є.Р. Борінштейна. Одеса: Університет Ушинського, 2021. 502 с.

Допоміжна

1. Білодід Ю. М. Філософія. Український світоглядний акцент : навч. посібник для студ. вищих навч. закл. Київ : Кондор, 2006. 356 с.
URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-11.html>
2. Бліхар В. С. Державно-церковні відносини як експлікація дихотомії влади

та суспільства у європейській філософії : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 515 с.

URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/67>

3. Бойченко М. Соціальна філософія як загальна соціальна теорія та навчальна дисципліна. *Філософська думка*. 2013. № 5. С. 60–72.

URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Philos_2013_5_10

[bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Philos_2013_5_10](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Philos_2013_5_10)

4. Бичко А. К., Бичко І. В., Табачковський В. Г. Історія філософії : Підручник. Київ : Либідь, 2001. 408 с.

5. Возняк С. М., Голянич М. Ю., Москаленко Ю. М. Філософська думка України: імена та ідеї: навч.-метод. посіб. 2-е. вид., доп. Івано-Франківськ : Плай, 2003. 135 с. URL:

[https://shron1.chtyvo.org.ua/Vozniak_Stepan/Filosofska_dumka_Ukrainy_imena_ta_idei.pdf?](https://shron1.chtyvo.org.ua/Vozniak_Stepan/Filosofska_dumka_Ukrainy_imena_ta_idei.pdf)

6. Гринів О. Історія української філософії. Львів : Тріада плюс, 2015. 302 с.

URL: <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/3944/1/Istoriija%20ukr.%20ofilosofiji.pdf>

7. Історія філософії: Підручник для вищої школи. – Х.: Прапор, 2003. 768 с.

8. Історія філософії : Словник / За заг. ред. В. І. Яроповця. Київ : Знання України, 2006. 120 с. URL:

[https://shron1.chtyvo.org.ua/Yaroshovets_Volodymyr/Istoriia_filosofii_slovnuk.pdf?](https://shron1.chtyvo.org.ua/Yaroshovets_Volodymyr/Istoriia_filosofii_slovnuk.pdf)

9. Кунцман П., Буркард Ф.-П., Відман Ф. Філософія:dtv-Atlas. Пер. з 10-го нім. вид. / Худож.Аксель Вайс; Наук. ред. пер. В.П. Розумний. – К.: Знання-Прес, 2002. 270 с.: іл.

10. Мозгова Н.Г. Київська духовна академія, 1819 – 1920: Філософський спадок. – К.: Книга, 2004. 320 с.

11. Огородник І.В., Огородник В.В. Історія філософської думки в Україні. Курс лекцій: Навч. посіб. – К.: Вища шк.: Т-во «Знання», КОО, 1999. 543 с.
12. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти I – IV рівнів акредитації. – К.: «Каравела»; Львів: «Новий сві-2000», 2001. 448 с.
13. П'янзін С. Д. Основи соціальної філософії: навч. посіб. Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2014. 152 с. URL: <http://eprints.cdu.edu.ua/385/1/osnovu.pdf>
14. Сошніков А. Історія філософії : навчальний посібник для студентів всіх спеціальностей. Харків : Майдан, 2016. 162 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Soshnikov_Andrii/Istoriia_filosofii_navchalnyi_posibnyk_dlia_studentiv_vsikh_spetsialnostei.pdf?
15. Філософія : підручник / за ред. Є. Р. Борінштейна. Одеса : Університет Ушинського, 2021. 350 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/11333/1/Philosophy%202021.pdf>
16. Філософія: Підручник / Г.А. Заїченко, В.М. Сагатовський, І.І. Кальний та ін.; За ред. Г.А. Заїченка та ін. – К.: Вища шк., 1995. 455 с.: іл.
17. Філософія. Підручник / За загальною редакцією Горлача М.І., Кременя В.Г., Рибалка В.К. – Харків: Консум, 2000. 672 с.
18. Філософія: Підручник / Бичко І.В., Бойченко І.В., Табачковський В.Г. та ін. – К.: Либідь, 2001. 408 с.
19. Філософія: Навч. посіб. / Л.В. Губерський, І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко та ін.; За ред. І.Ф. Надольного. – 3-тє вид., стер. – К.: Вікар, 2002. 516 с.
20. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії : Навчальний посібник зі словником. 4-е видання перероб. та доп. Київ : Наукова думка, 2016. 396 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Khamitov_Nazip/Istoriia_filosofii_problema_liu

[dyny_ta_ii_mezh_Vstup_do_filosofskoi_antropolohii_iak_metaantropolohi.pdf](#)

Інтернет ресурси

- a. Бібліотека Університету Ушинського. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/>
- b. Бібліотека філософських текстів. URL: <http://www.bookam.net/genre/nauka/filosofija>
- c. Кафедра філософії та методології науки філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua>
- d. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського URL: <http://www.nbuv.gov.ua>
- e. Одеська національна наукова бібліотека: офіційний сайт. URL: <http://odnb.odessa.ua/>
- f. Перший науковий філософсько-релігієзнавчий портал де ви знайдете все про філософію та релігієзнавство, історію філософії. URL: <http://tureligious.com.ua>
- g. Сайт кафедри філософії та методології науки. URL: <http://philsci.univ.kiev.ua>
- h. Філософська енциклопедія Станфордського університету. (Англійською мовою). URL: <http://plato.stanford.edu>